

ONTWERP, AANLEG EN ONDERHOUD VAN DE SCHWEER BEY DER BECKEHOF TE DIEREN

JAN HOLWERDA

De Schweer bey der Beckehof, voorheen Schweer bey der Becke Stichting, is gelegen in Dieren, aan de Harderwijkerweg. Het in de Nieuw-Historiserende stijl gebouwde complex, dat in 1913 opende, sluit aan bij de hofjes uit de late zeventiende en achttiende eeuw in steden als Amsterdam en Haarlem. Het geheel is symmetrisch opgezet rond een groene hof in de Nieuwe Architectonische Tuinstijl en is door middel van een monumentale toegangspartij en een voorplein verbonden met de Harderwijkerweg. Bewaard gebleven notulen van de beherende instantie, uit de periode 1910-1965, bieden inzicht in het ontwerpproces, de aanleg en decennia onderhoud van de tuinaanleg. Het was en is

letterlijk en figuurlijk een levende tuin met wijzigingen gedurende het ontwerpproces, afwijkingen tijdens de aanleg en steeds volgende veranderingen lopende het beheer.

Voorgeschiedenis

In 1898 liet de Amsterdammer Casper Hendrik Herman Schweer bey der Becke (1827-1905) een testament opstellen waarin hij 'de Diaconie van de Nederduitsche Hervormde gemeente te Amsterdam' tot erfgenaam benoemde. In Dieren moest een stuk grond worden gekocht en 'een sterk en solied gebouw' worden gebouwd 'om te dienen als gesticht

Afb. 1. Vogelvluchtfoto (2018) met de Schweer bey der Beckehof te Dieren, met een Tersteeg-aanleg (1913) in de Nieuwe Architectonische Tuinstijl. Aan de westzijde (links) de Harderwijkerweg, aan de noordzijde de Piersonstraat.

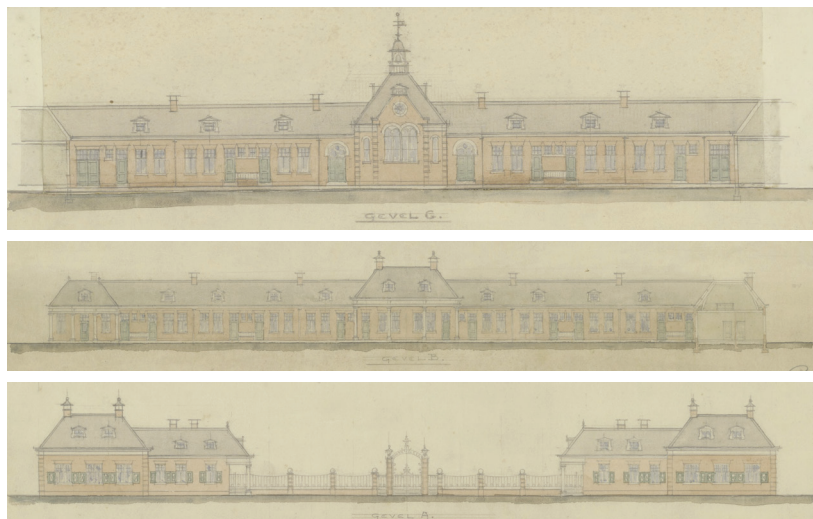

onder de benaming van *Schweer bey der Becke stichting* luidde één van de voorwaarden. Een 'zoo mogelijk vierkant gebouw met een eenigen ingang of poort met kleine woningen voor echtparen, suppoostwoning, bestuurskamer en zaal voor gebedsdiensten moet het worden.' Ten aanzien de toekomstige bewoners werd geëist dat '5/6 deel van de echtparen komt uit de Hervormde gemeente Amsterdam, 1/6 deel komt uit de Hervormde gemeente Dieren.' Tot slot moest het gebouw 'binnen acht jaren na mijn overlijden zijn verrezen en voltooid'.¹

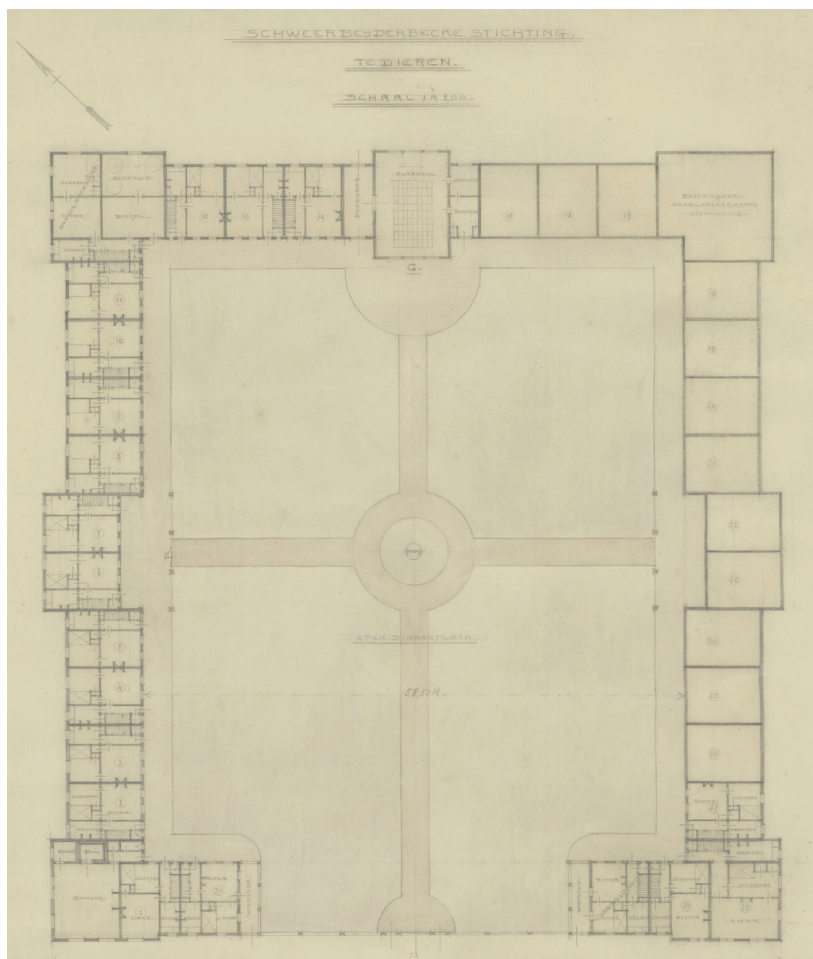
In 1846 stond Casper in Amsterdam te boek als bakker (net als zijn vader), maar in 1860 waren hij en zijn broer ook zakenpartners in geldleningen en hypotheeken. Bij zijn overlijden in 1905 beschikte Casper over veel onroerend goed in Amsterdam en Dieren, schuldbekentenissen, effecten en andere waardepapieren. Veertig jaar eerder, in 1865 was Casper getrouwd met de in Dieren woonachtige Wilhelmina Gerdina Ockerse (1821-1889), zij verhuisde naar Amsterdam. In 1893, vier jaar na haar overlijden, hertrouwde Casper met Elisabeth Schulz (1836-1914).²

Onroerend goed in Dieren verkreeg Casper toen hij bij een veiling in 1901 een en ander kocht uit de nalatenschap van zijn overleden zwager en schoonzus, Jan George Krummer en Gerhardina Wilhelmina Ockerse.³ Ongetwijfeld had hij zijn eigen testament met de bepaling van een te bouwen 'gesticht' op grond te Dieren in het achterhoofd. Door de aankoop verwierf hij onder anderen de kadastrale percelen C-709 en C-149 (de 'Duitnakker') aan de Harderwijkerweg. Op deze percelen verrees vanaf 1911 de *Schweer bey der Becke Stichting*.

De Diaconie besloot na enige aarzeling de nalatenschap van Casper te aanvaarden. Men had met name moeite met de voorwaarde van een locatie in Dieren. De voorkeur ging uit naar Amsterdam, waar men al een aantal stichtingen beheerde, of in de directe omgeving. Na aanvaarding werd het testament afgehandeld door notaris en executeur testamentair Hendrik Jan Paris. Net als erflater Casper was hij lidmaat van de begunstigde Nederduitse Hervormde Gemeente.⁴

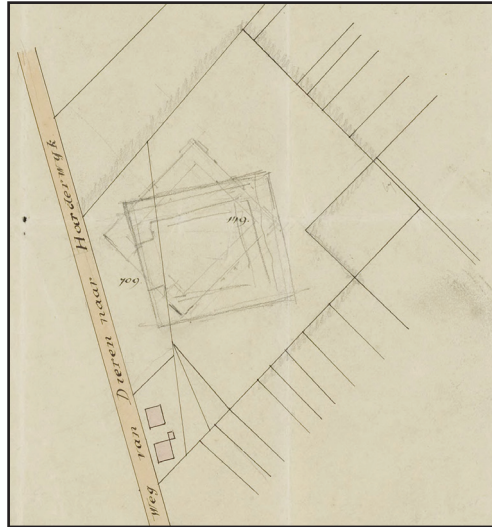

Afb. 2. Uitsneden presentatietekening (1911) met respectievelijk de westzijde van het complex, de binnenzijde van de lange zijgevel(s) en de binnenzijde van de oostelijke gevel met de kapel. Tegen de lange zijgevel staan vier en tegen de 'kapel gevel' twee tuinbanken (SAA 10070 498).

Afb. 3. Presentatietekening (1911) met de *Schweer bey der Becke Stichting*, door Christiaan Posthumus Meyjes (SAA 10070 498).

Afb. 4. Uitsnede Kadastraal Plan uit 1908, met uit 1911 en in potlood de eerste - schuin op de weg - en de latere gekantelde - parallel aan de weg - plattegrond van het complex (SAA 377.A 550).

In 1910 stelde de Diaconie een bouwcommissie samen ter voorbereiding en uitvoering van de bouw. Voorzitter werd notaris Paris, terwijl de Amsterdammer Christiaan Posthumus Meyjes (1858-1922) als architect werd aangesteld. Meyjes had sinds 1888 al een aanstelling als de vaste architect van de Nederduitse Hervormde Gemeente, maar was daarnaast ook zelfstandig architect. Na een eerste en tweede ontwerp presenteerde Posthumus Meyjes in juli 1911 een derde plan.⁵ In 1914 schreef Posthumus Meyjes: *‘Daar de landelijke omgeving van het terrein het bouwen van een vierkant, gesloten gebouw ongewenscht maakte, is de eisch “een vierkant gebouw” uitgewerkt in den vorm van een gebouw rondom een groot open plein.’ En iedere woning grenst aan een ‘binnenplein [dat] met een hekwerk [is] afgesloten van het open voorplein, zoodat het geheel thans een indruk van vriendelijkheid geeft, hetwelk nooit ware te bereiken geweest, indien de woningen in een vierkant, gesloten gebouw waren bijeengebracht.*⁶

Een geschikt bouwterrein in Dieren was door de erfenis van bovengenoemde gronden al in bezit, de ‘Duitenakker’ en het aangrenzende perceel werden als bouwlocatie bestempeld. Vervolgens werd geconstateerd dat het gebouw door de Algemene Begraafplaats aan de overzijde van de Harderwijkerweg ‘binnen de verboden kring van kerkhoven’ zou komen te liggen. Verder bleek na hernieuwde opmeting en waterpassing dat (meer) zand moest worden opgebracht ‘omdat het terrein achter belangrijk lager ligt dan voor’. Een bouwvergunning volgde op 12 oktober 1911 en aanbesteding

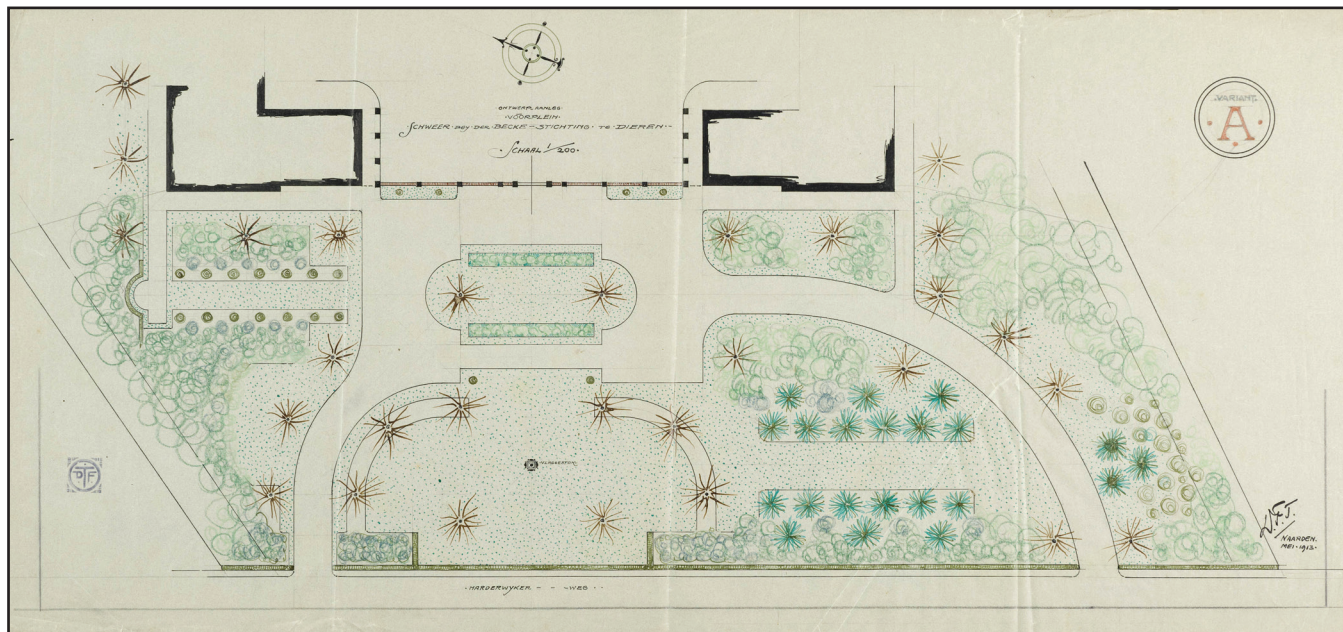
op 20 oktober 1911.⁷ Jan Boerman, aannemer te Dieren, verkreeg de bouwopdracht. In december 1911 had Boerman een groot deel van het grondwerk gereed, maar Gedeputeerde Staten van Gelderland hield vast aan de verordening van 50 meter afstand tot de begraafplaats.⁸ Omwille van de ‘doorstroming van versche lucht’ rond en over de begraafplaats ten behoeve van de ‘openbare gezondheid’ werd het ‘achteruitbrengen van het geheele gebouwen complex’ een harde eis.⁹ Tot dan was het ontwerp georiënteerd op de noordelijke en zuidelijke perceelgrens. Aangezien verplaatsing toch al noodzakelijk was opperde de heer Paans, secretaris van de bouwcommissie, het gebouw ook iets te kantelen en de rooilijn parallel aan de Harderwijkerweg te leggen opdat het gebouw als geheel dichterbij de weg zou komen te liggen en zich beter toonde.¹⁰ Aldus geschiedde.

Op 19 april 1913 was de bouwcommissie ter plaatse ‘om vordering te bezien’. *‘Besloten werd, op voorstel van den architect, voor het ontwerpen van den tuin, teekening en wijze van beplanting op te vragen bij een deskundige.’*¹¹ Begin juli 1913 werd het gebouw opgeleverd en op 9 augustus 1913 volgde de officiële opening van de Schweer bey der Becke Stichting.¹²

Tersteeg

De rol van ‘deskundige’ viel aan de tuinarchitect Dirk Frederik Tersteeg (1876-1942). Waarom juist hij en langs welke weg hij is benaderd is niet duidelijk geworden. Vanaf 1903 was Tersteeg werkzaam als tuinarchitect. Hij zag de tuin als een verlenging van het huis dat voor hem dan ook het uitgangspunt voor de tuinaanleg vormde. In dat verband werkte hij graag samen met de architect van het huis. Tot 1913 werkte Tersteeg alleen aan grote villatuinen en rond landhuizen. Het was in eerste instantie vooral de bouwarchitect Eduard Cuypers waarmee hij werkte. Voor 1913 kreeg Tersteeg ook naam door een aantal artikelen die hij publiceerde in het weekblad *Buiten* en in het tijdschrift *Het Huis Oud en Nieuw*, uitgegeven door de genoemde Cuypers.¹³

Nadien kende Tersteeg tot 1937 een groot aantal projecten door het hele land. Het merendeel van de opdrachten betrof

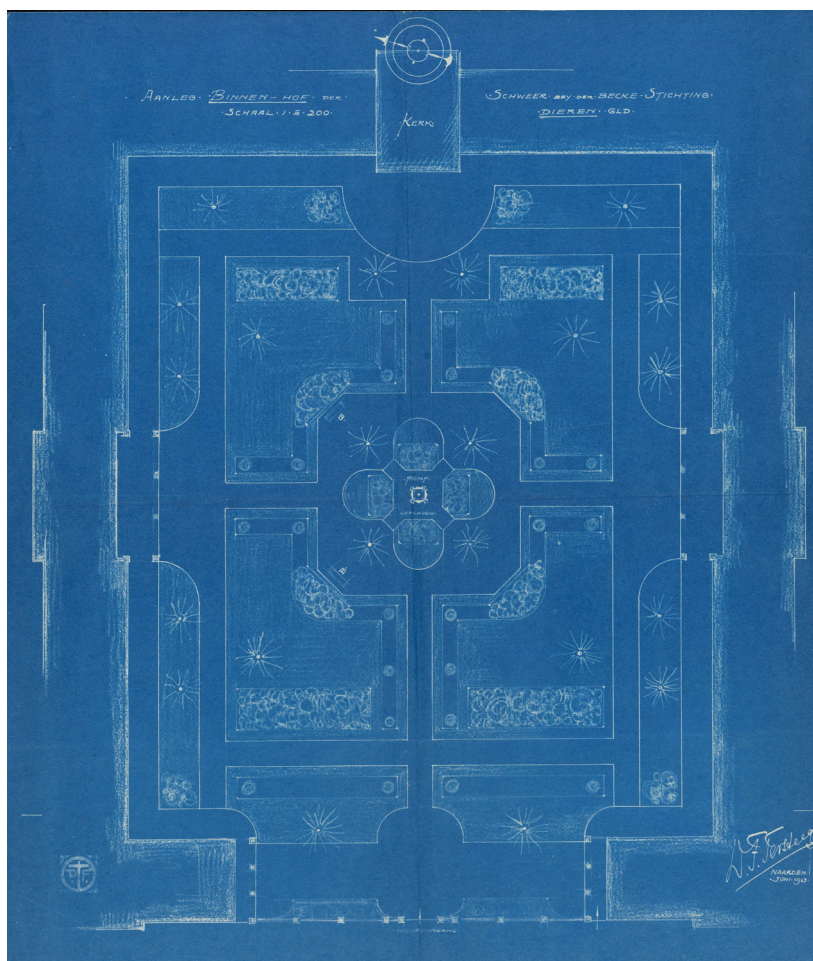

Afb. 5. Eerste ontwerp voor het voorplein (1913 mei), D.F. Tersteeg (SAA 377.A 550).

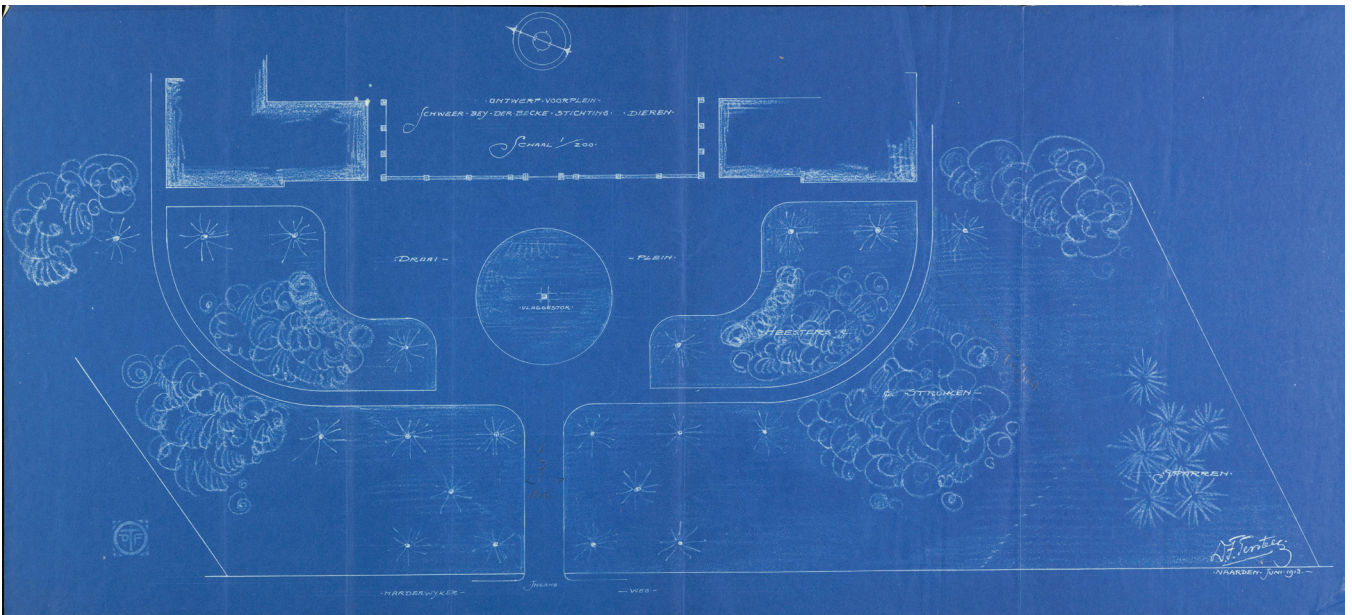
particuliere tuinen bij landhuizen en moderne villa's. Daarnaast ontwierp hij wandelparken, instellingsterreinen, openbare plantsoenen en een begraafplaats. Tersteeg ontwierp zijn tuinen vrijwel altijd in de Nieuwe Architectonische Tuinstijl, als één van de eersten in Nederland. De tuinen worden gekenmerkt door een veelvuldig gebruik van gemetselde, bakstenen elementen in de vorm van keermuren, sierlijke pergola's en fraai uitgewerkte trappen. Ze zijn meestal ontworpen op basis van een (orthogonaal) assenstelsel dat aansluit op de architectuur van het huis. Op deze wijze trachtte Tersteeg een perfecte eenheid tussen huis en tuin te creëren. Niet alleen werkte hij zeer intensief samen met de al genoemde E. Cuypers, maar ook met bouwkundig architecten als K.P.C. de Bazel, J.W. Hanrath, C. Brandes en S. de Clerq.¹⁴

Ontwerp en aanleg

Tersteeg moet direct aan de slag zijn gegaan want één van de bewaard gebleven ontwerpen is gedateerd mei 1913.¹⁵ Er stond dan ook veel druk op het project, de officiële opening was op 9 augustus 1913 gepland! Op 10 juni werd het ontwerp van Tersteeg door de bouwcommissie besproken. Het werd én te fraai én te kostbaar geacht: *'de begroting n.l. van genoemden heer wees aan een bedrag van ongeveer f 5300,-, en vermeende de commissie tot een zoodanige uitgaaf geen vrijheid te vinden. Men zal nu*

Afb. 6. Ontwerp Aanleg Binnen-hof (1913 juni). Lijnen, symmetrie en gespiegelde vlakken overheersen het ontwerp. Wat het groen betreft blijft de mate van detaillering beperkt tot het aangeven van grasdelen, bomen, (sier)heesters, vormboompjes en borders (en hun locatie) (SAA 377.A 550).

Afb. 7. Tweede Ontwerp Voorplein (1913 juni). Bomen en sparren (rechtsonder), (sier) heesters en struiken staan aangegeven, het perk rond de vlaggenstok kent een invulling van gras. Er is aldaar nog geen sprake van een invulling met conifeertjes en beplantingsvakken. De daadwerkelijke aanleg laat een wat bredere toegangsweg en een wat groter draaiplein zien (SAA 377.A 550).

den heer Tersteeg in de e.v. [eerstvolgende] samenkomst uitnodigen, en wel op 17 juni a.s., ten einde hem de bezwaren der commissie mede te deelen en dienvolgens een meer eenvoudig plan verzoeken.¹⁶ Het eerste plan zal hebben bestaan uit een ontwerp voor het voorplein en een ontwerp voor het binnenplein. Het voorplein-ontwerp bleef bewaard, het binnenplein-ontwerp is niet achterhaald en zal verloren zijn gegaan.¹⁷

Op 24 juni kwam het nieuwe plan ter tafel¹⁸, 'de kosten waren begroot op ruim f 2400'. Dit plan werd goedgekeurd en Tersteeg werd opgedragen 'ten spoedigste met uitvoering aan te vangen'.¹⁹ Onder het ontwerp van Tersteeg valt als het ware een raster of ruitjespapier te schuiven. Vaste maten, rechte lijnen, gelijke vakken, symmetrie en spiegeling zijn de trefwoorden bij het ontwerp.

Een overzicht met de kop 'Uitvoeringskosten van tuinaanleg' voor 'Binnenhof & vóórplein (zonder boomrijen óm het gebouwencomplex) volgens vereenvoudigde teekeningen d.d. Juni 1913.' geeft aan dat Tersteeg het geheel had begroot op f 2610.

'Waaronder begrepen is:

- grondbewerking
- bemestingen
- graszaaien
- leveren en verwerken van beplantingsmaterialen als: boomen, heesters, struiken enz (ter waarde van f ± 350,-)
- afwerken van aanleg volgens teekeningen
- inclusief alle arbeidsloonen, transportkosten, gereedschappen enz'

'Onder de kosten zijn niet begrepen:

- pomp met (event: geplaveide plaats daaromheen)
- banken
- bloemen in de tuinen
- honorarium ontwerp + reiskosten'

Enkele dagen na de opdrachtbevestiging gaf Tersteeg via een brief aan dat het twijfelachtig was of de tuin begin augustus klaar zou zijn. Te werven arbeidskrachten waren door concurrentie van 'steenfabrieken, hooioogst en oogst van boschbessen ... schaarsch en duur'. Verder gaf hij aan dat 'al 't werk "haastwerk" [was] geworden' doordat hij zo laat was ingeschakeld en de openingsdatum vast stond. Ook gaf hij aan dat het verharderen van de paden, als in het ontwerp, bij nader inzien een veel te hoge kostenpost bleek op te leveren. Tot slot waarschuwde hij voor extra kostenposten die samenhangen met de door de bouwcommissie gevraagde 'beveiliging langs de voetpaden' en de additionele

Afb. 8. Uitsnede met briefhoofd D.F. Tersteeg Tuinarchitect Naarden (1913, SAA 377.A 551).

vierkante meters verharding naar aanleiding van de gevraagde verbreding van de inrit en vergroting van het draaiplein aan de zijde van de Harderwijkerweg.²⁰ De 'beveiliging' betrof vermoedelijk 'gazon- of grasperkomranding', het tegenwoordige 'struikelhekwerk', of 'stalen grasbanden', de tegenwoordige '(Corten)stalen kantopsluiting'.²¹

Van bloemist Steenvoort te Dieren kreeg Tersteeg reactie op zijn gevraagde 'opgave van grondbewerking, bemesting, gras, vormgeven, uitzetten enz enz'. Steenvoort kon het 'grondwerk Binnenhof' voor f 947 uitvoeren waar Tersteeg f 1060 had begroot. Deze besparing gaf financiële ruimte om de door de bouwcommissie gevraagde verbreding en vergroting van 'ryweg en draaiplein' in te vullen.²²

In de brief van 25 juli 1913 rapporteerde Tersteeg: 'Met den aanleg schiet men thans goed op - alléén is het ééne werk van 't andere afhankelijk en mogen wij géén gras zaaien vooraleer de grond de goede vorm en ligging gekregen heeft en kan dát weer niet geschieden voor de oprit geheel gereed is. Waar alles gelijk onderhanden genomen moest worden, moet thans de afwerking van 't een op 't ander wachten. In ieder geval zij vermeld, dat wij ons best hebben gedaan, en blijven doen, om tegen 9 aug het beste aanzicht te verkrijgen. In 't binnenplein zal dan hoogst waarschijnlijk wel al gras gezaaid zijn - of 't dan echter reeds groen zal lijken? In 't centrum van 't binnenplein zullen wij pas kunnen afwerken als pomp en alles daaraan vast is gereed zal zijn, anders wordt ons werk weer verwoest'.²³

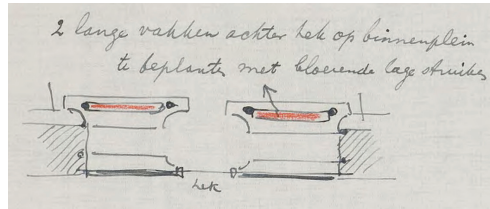
Bij een inspectie ter plaatse was Tersteeg gebleken 'dat de winter aanleiding kan zijn tot het onbegaanbaar maken van zand-voetpaden. Waar wij nu voor besparing alle verharding uit de voetpaden weglieten zou ik willen advieseren in elk geval wat grind er op te strooien'.²⁴

Enkele dagen later kwam hij er in een volgende brief aanvullend op terug. Aan grind zouden '± 100 karren' benodigd zijn, inclusief arbeidskosten voor 'kruien en uitspreiden' kwam hij op een extra kostenpost van circa f 220.²⁵

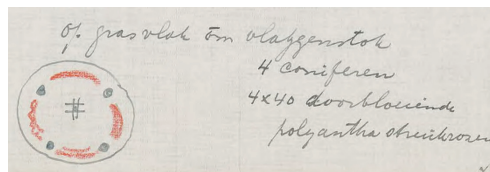
Ondertussen had de bouwarchitect Posthumus Meyjes een gift van f 500 (of f 600) gedaan voor 'beplanting van den tuin en rondom het gebouw boomen en voor heesters'.²⁶ Tersteeg kwam met een voorstel voor de besteding:

- 'beplanting van boomrijën óm het geheele gebouwencomplex
- op grasvlak óm vlaggestok [op het voorplein] 4 coniferen 4x40 doorbloeiende polyantha struikrozen [kleinbloemige trosrozen]
- 2 lange vakken achter hek op binnenplein te beplanten met bloeiende lage struiken groepen groenblijvende struiken op vóórplein o.a. bij ingang van nieuw geprojecteerd voetpad
- banden [borders] op binnenplein te beplanten
- óm pompplein 8 banden bloeiende vaste planten
- langs hoofdpaden 10 banden struikrozen
- een paar groepjes Rhododendron op binnenplein, te zamen ± 20 stuks'

Voor de extra beplanting begrootte hij f 439,50.²⁷

Afb. 9. Tekening met nadere detaillering van de invulling van het 'grasvlak om vlaggestok' op het voorplein, in de brief van Tersteeg d.d. 29 juli 1913 (SAA 377.A 551).

Afb. 10. Tekening met nadere detaillering van de invulling van de twee langwerpige perken direct na (binnen) het toegangshek, in de brief van Tersteeg d.d. 29 juli 1913 (SAA 377.A 551).

Afb. 11. Foto rond de opening van 9 augustus 1913; het grondwerk is klaar, net als de grindweg op het voorplein; inzaaien, inplanten en aanleg van de paden in de binnentuin moeten nog volgen (GldA 1501 569).

Afb. 12. Vogelvluchtfoto met de Schweer bey der Becke Stichting (1929), met de binnentuin met bomen langs de gevels en met taxuszuilen in het centrum; ook langs de buitenzijde van de zijgevels staan bomen (Rheden op de kaart).

In dezelfde brief staan twee kleine tekeningetjes. Deze bieden een nadere detaillering voor de invulling van het perk rondom de vlaggenstok op het voorplein en voor de twee langwerpige vakken direct na het ingangshek, op afstand van en parallel aan de westelijke muur.²⁸

Bij de opening van de Schweer bey der Becke Stichting op 9 augustus 1913 was de tuin niét gereed. Twee weken nadien meldde Tersteeg dat *'alle vakken gemest zijn en 't gras is gezaaid'. 'Het tot in details afwerken van den tuin zal moeten wachten tot het gras zóó hoog is dat afmaaien mogelijk is, waarna alles kan worden uitgezet en de kanten kunnen worden gestoken - dan worden ook de paden geheel afgewerkt en begrind.'* Het laatste zou naar verwachting half september kunnen worden uitgevoerd.²⁹ Waar tegenwoordig kantopsluitingen worden geplaatst, het pad vorm wordt gegeven en daarna pas grasveld of gazon aan de beurt is, gebeurde dat vroeger (in ieder geval hier) blijkbaar in de omgekeerde volgorde.

Vervolgens stelde Tersteeg *'de beplantingslijst*

in handen van den bloemist' Steinvoort zodat deze in het najaar kon overgaan tot beplanten en bemesten. Helaas is deze lijst niét in de archiefstukken aangetroffen.³⁰ Bloemist Steinvoort gaf een kostenopgave à *f* 1120 af, terwijl Tersteeg *f* 1250 had begroot.³¹ Steinvoort ging vervolgens eind september tot uitvoering over. Specifiek benoemd worden *'34 iepenboomen op beide zijden en achter de Stichting'*. Of te wel bomen langs de binnen- en buitengevels van het complex. Daarnaast had hij de gronden *'op zijde en achter de Stichting'* omgezet, bemest en met gele lupinen bezaaid. Als afronding volgde in januari 1914 nog *'de glooijing ommaken en bezaaijen met graszaad en het wandelpad op zijde en achter de Stichting in orde brengen.'*³² Uit de rekening van aannemer Boerman van januari 1914 komt tot slot nog naar voren dat Boerman *'832 m² grindweg [had] aangelegen à f 1 per m²'*; dit betreft grind op het voorplein. Terwijl *'op de paden der Stichting ... 75 m³ fijne grind ... à f2,25 per m³'* was aangebracht.³³

Het resultaat

Een vogelvluchtfoto uit 1929 geeft een fraaie illustratie van de tot stand gebracht aanleg. Het voorplein kreeg een invulling conform het ontwerp van Tersteeg. Maar uit de notulen kwam de verbreding van de oprit en de vergroting van het voorplein al naar voren. Verder loopt aan beide zijden een pad schuin naar 'buiten' richting de Harderwijkerweg, een toevoeging ten opzichte van het ontwerp. Ook de binnentuin heeft een invulling conform het ontwerp, maar één met onzekerheden en verschillen. Wat het eerste betreft vormt de breedte van de paden een vraagteken. Op het ontwerp is de breedte 2,40 m, tegenwoordig

Afb. 13. Het voorplein met de aanplant (1920-1925). Het perk rond de vlaggenmast kent niet alleen de vier conifeertjes, maar ook de vier bloemperken als op het tekeningetje in de brief van Tersteeg d.d. 29 juli 1913. Door het hek heen is beplanting op het binnenplein zichtbaar, met name de bomen langs de gevels van het complex zijn te onderscheiden (GldA 1514-01 2882).

varieert deze van 1,60 tot 1,85 m, terwijl aan de hand van vogelvluchtfoto's de breedte na aanleg moeilijk is vast te stellen. Smaller van 2,40 m lijken ze echter wel te zijn. Een invulling met smallere paden resulteert in grotere tussenruimtes, dus grotere vakken. Niettemin wordt het geometrische karakter van het ontwerp ook bij smallere paden nog steeds gevolgd. Eén van de verschillen is het ontbreken van bomen rond het pompplein en in de vier grote grasdelen. Daarnaast was in eerste instantie verharding van de paden de opzet, maar die werd omwille van de hoge kosten geschrapt. Zandpaden moesten het toen worden, maar die zijn in winterse omstandigheden slecht begaanbaar. Dus kwam er uiteindelijk 'fijn grind' in de binnentuin en goedkoop, ongetwijfeld grof grind op het voorplein. Samenvattend valt te stellen dat vanaf het eerste moment aanpassingen ten opzichte van het ontwerp plaatsvonden.

Onderhoud en veranderingen

Wat de verdere geschiedenis van de tuin betreft komen veel (kleine) feiten naar voren uit de notulenboeken van de Diaconie van de Hervormde Gemeente van Amsterdam. Aan het bestuur moest verantwoording worden afgelegd, ditzelfde bestuur nam de beslissingen en alles werd genotuleerd. Een prachtige bron betreffende het onderhoud na aanleg.

Het notulenboek 1912-1920 is verdwenen (vermoedelijk gestolen), maar op basis van de 'geheugens' werd in 1921 een samenvattend verslag over deze periode opgesteld. Hieruit blijkt dat voor het tuinonderhoud een contract werd afgesloten met de al eerder betrokken bloemist G. Steinfort, in 1913 voor f 160 en in 1920 voor f 225 per jaar. De samenvatting vermeldt ook een grondruil (1920) waarbij de Bruinwold Riedelstraat de nieuwe noordelijke grens ging vormen. Na de ruil mocht Steinfort de nieuwe terreindelen beplanten en de oude delen bijwerken. Hiertoe werd het volgende geleverd: '375 beuken veeren, 200 *Ligustrum Ovalifolium*, 1 *Abies Nordmanniana*, een hoogstamboom, roodbloeiende kastanje, een bruin bladige *Acer Schwedlery*, een *Acer Negundo*... en een *Acer Platanoides*, gazonzaad, mest welke klaren koemest, hoogzand en grind van de somma van f 360'.³⁴

In mei van hetzelfde jaar staat genoteerd dat Steinfort te weinig aan het tuinonderhoud deed. Blijkbaar was de klacht vaker gevallen: 'Slechts tegen den dag dat het bestuur komt laat hij er wat aan de voorzijde werken doch de achterzijde wordt geheel verwaarloost'.³⁵

Het bestuur uitte 'ontevredenheid over het onderhoud der tuin, de verandering der aanleg noodig geworden door de grondruiling met de gemeente Dieren is slordigen zonder teekening en vorm van lijnen gedaan, het grasveld word slecht onderhouden en de bloemperken niet nagegaan, acht jaar is daarover reeds geklaagt'.³⁶ Steinfort beloofde beterschap, toch werd besloten 'het abonnement na afloop van 31 dec 1921 te doen eindigen'.³⁷ In 1922 werd het onderhoud naar het lijkt verricht door twee bewoners en via aannemer Boerman. Schijnbaar niet tot tevredenheid want inschrijvingen voor het tuinonderhoud per 1923 volgden. Steinfort was de laagste inschrijver en dus werd het onderhoud hem opnieuw gegund! Hij stelde 'zijn prijs voor het onderhoud der tuin bestaande in het schoonhouden der tuin, het maaijen van het gazon zoodat het gras kort blijft, het afsteken der kanten, het snoeien van plantsoen rozen en wat verder aan de boomen noodig is te snoeien, het wekelijks aanharken der tuin, de hagen te knippen en schoonmaken en wat er meer noodig blijkt in orde maken voor f 400'.³⁸ Opmerkelijk, want in 1921, het jaar van de klachten over onvoldoende onderhoud door dezelfde Steinfort, stond een hoger budget in de boeken, namelijk 'Onderhoud tuin f 600'. (Ter vergelijking: 'Onderhoud gebouw f 1500' en 'Reis en verblijfkosten bestuur f 1200').³⁹

Afb. 14. Foto met onder andere de toenmalige bewoners voor de kapel (1920-1935). Opvallend is dat in het terras hier en daar een tegel is gelicht en er een vaste plant of lage heester staat (GldA 1501 2284).

Afb. 15. Opnieuw het voorplein, met twee tuinlieden waarvan de rechter met een zeis om het gras te maaien (1925-1930). Mogelijk is deze Ansicht één van de '200 Ansichtkaarten van de Stichting' in 1927 'geleverd door de uitgever J.C. Sloot te Dieren' (Gelderland in beeld).

Afb. 16. De binnentuin, met de tuinman met de zeis in de hand en het maaisel van lang gras op de grond; in het grasdeel staat nu een jonge boom; de taxuszuilen zijn al vervangen door lage taxuskegels (Ansichtkaart in 1937 verzonden, GldA 1514-01 2876).

In 1923 gaf Steinfoort een prijsopgave af voor *'het te leveren en degelijk in orde te maken van de te veranderen heestergroepen en bij te leveren benodigde 120 lage rozen in 2 soorten, 4 kilo gazongras, 2 kilo witte klaver, 2 kar koemest tevens de muurbloemen, stokrozen, Lunaria bien[n]is [Judaspennig], en duizendschoon te planten op daarvoor geschikte plaatsen...'*⁴⁰ Vervolgens waren er in 1925 opnieuw klachten: *'Het gras wordt te weinig gemaaid, de tuin niet schoongehouden, ook blijft er te veel dood hout aan de heesters.'*⁴¹ *'Steinfoort komt zelve te weinig en laat het de zoon en de knecht over die slecht werk leveren'*, wist aannemer Boerman. Waarop de zoon van Steinfoort antwoordde dat Boerman geen landbouwkalk als mest had geleverd, maar gewone kalk met stenen en fatsoenlijk maaien onmogelijk was geworden.⁴²

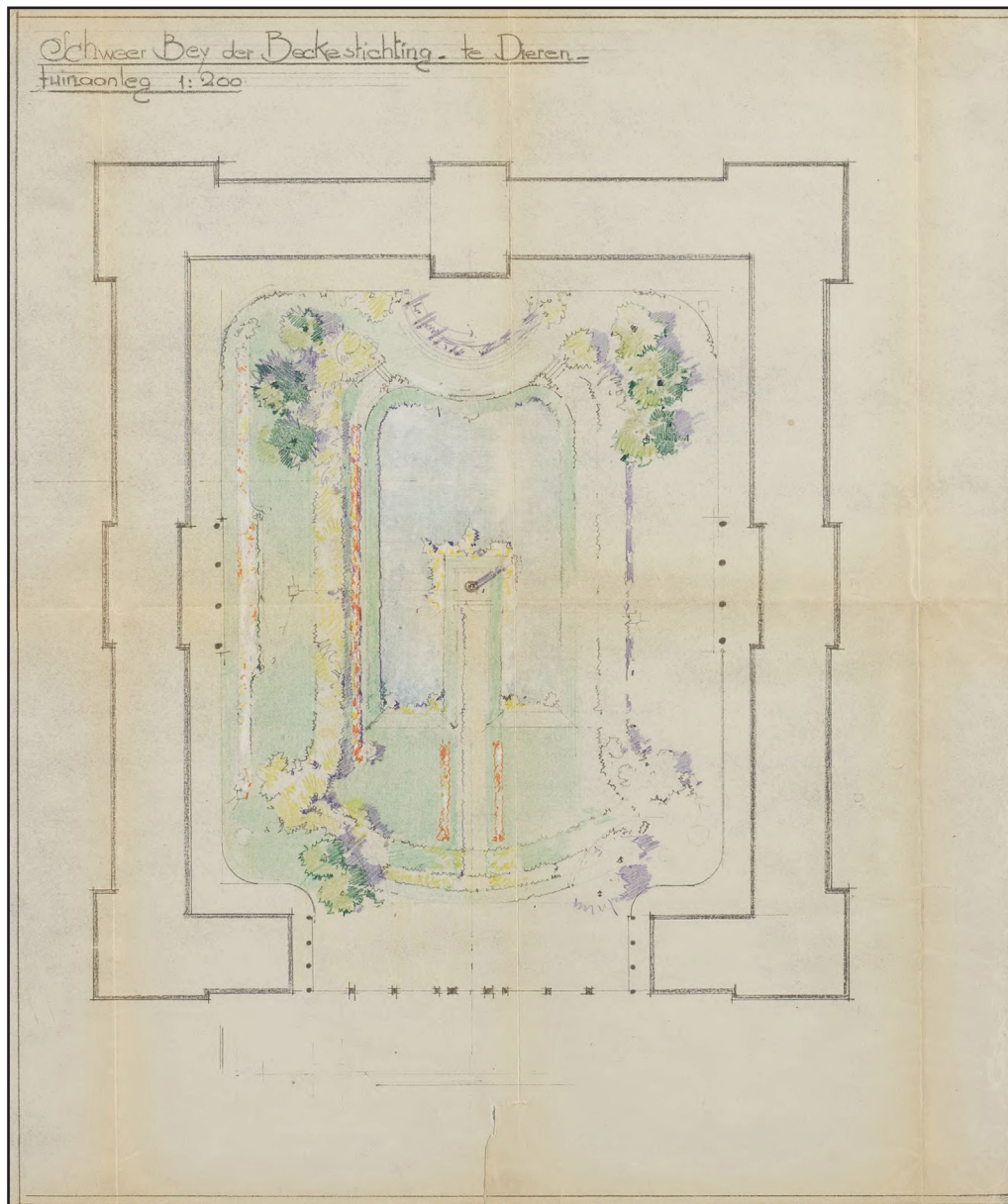
Uit de notulen komt naar voren dat het gras heel lang nog met de zeis werd gemaaid, ook twee Ansichtkaarten laten dit zien. Toch werd er in 1926 al geopperd over te gaan op machinaal maaien. *'Het veranderen van de grasvelden tot gazons en het onderhoud daarvan zoude de abonnementsprijs verhoogen met f 120,- per jaar, een maaimachine is daarbij benodigd en achtte de tuinman gewenscht dat het bestuur deze voor zich zelf zoude aanschaffen.'* valt te lezen.⁴³ Deze overgang van gras naar gazon ging voorsnig niet door.

Ook in 1927, 1928 en 1929 waren er weer klachten over het tuinonderhoud. Eén van de klachten luidde *'in de maand mei is aan den tuin zoo goed als niets gedaan.'*⁴⁴ Ontslag werd als optie genoemd, maar voor het zover kwam overleed (vader) Steinfoort.⁴⁵ Het contract was daarmee beëindigd en met zoon Steinfoort als opvolger werd geen verbintenis aangegaan.

Het beheer werd voortaan door aannemer Boerman aangestuurd. In 1929 was Boerman al *'40 cm grint in den tuin [wezen] storten'*. Ook kwam *'het vele onkruid dat welig tiert op het pad achter de woningen, en dus schoongemaakt behoort te worden'* in dat jaar ter sprake.⁴⁶

Gezien een Ansichtkaart uit 1937 waren de oorspronkelijke taxuszuilen al voor 1937 vervangen door nieuwe lage taxuskegels. In de notulen van 1941 valt verder te lezen dat gedacht werd om *'meerder bomen te doen vallen en het hout te verdeelen aan de bewoners'*. Dit wordt gevolgd door: *'Opgemerkt wordt dat er een kapverbod is. Beslist wordt de boomen niet te rooijen, doch ze van boven sterk in te knippen.'*⁴⁷ Denkbaar gaat dit over de bomen op het binnenplein langs de binnengevels van het complex. Deze bomen missen echter op de WO II luchtfoto's uit 1944 en 1945. Ze zullen dus toch in of direct na 1941 zijn geveld.

In 1947 leek sprake van aanstaande veranderingen in de tuinaanleg. Eerst kwam een zekere Weddepohl op bezoek die met Boerman besprak hoe de tuin kon worden verbeterd, *'de heer Weddepohl zal hiervoor een plan uitwerken, dat dan nader bekeken zal worden.'* *'Br[oeuder] Dekker neemt op zich terreintekeningen te maken en deze met den heer Weddepohl te bespreken.'*⁴⁸ Vervolgens heet

Afb. 17 Ontwerp voor de 'tuinaanleg' (1947), vermoedelijk van de hand van broeder Dekker en anders van een zekere Weddepohl (SAA 377. AAN 86A).

het in april 1947: 'Br Dekker heeft een schets gemaakt van de tuin, zoals die worden kan, welke zeer wordt bewonderd.'⁴⁹ Het archief van de Hervormde Gemeente Amsterdam kent een tweetal tekeningen voor een binnentuin met een totaal andere invulling dan tot dan bestaand.⁵⁰ Dit zullen vermoedelijk de tekeningen van broeder Dekker zijn. De bewondering voor de tekeningen van Dekker heeft overigens niet tot een andere tuinaanleg geleid.

Direct na de oorlog werd met de gedachte gespeeld om de 'Jan de tuinman' (Jan Walraven) die in dienst van aannemer Boerman het tuinonderhoud invulde, in vaste dienst te nemen. Het duurde echter tot 1951 voor dit

Afb. 18. Vogelvluchtfoto met de Schweer bey der Becke Stichting (1950-1960), de bomen langs de gevels zijn verdwenen, de taxuszulen waren voor 1937 al vervangen door nog lage kegelvormige taxussen en in de vier grote grasdelen staat nu een boom (Rheden op de kaart).

Afb. 19. Eén van de tien tuinbanken (1986); ze stonden daar waar sprake is van alleen twee kleine ramen hoog in de gevel (RCE 265.008).

doorgang vond.⁵¹ Tot dan bleef Boerman verantwoordelijk.

Na een lange aanloop werd in 1950 de eerste maaimachine, tweedehands, gekocht. Deze bleek al snel te licht.⁵² Toch kwam een ander pas in 1959 of 1960. Deze volgende *'grasmachine is steeds defect, waarvan Jan de schuld krijgt, omdat hij haar niet goed of onkundig behandelt; hij heeft geen gevoel voor machines! 'Daar onze tuinman geen feeling heeft om met een gazonmaaimachine om te gaan zal Boerman aan baron Schimmelpennink vragen of het mogelijk is dat zijn tuinman ons 1x p week kan helpen het gras te maaien en wat de kosten van arbeidsloon per jaar zullen bedragen.'*⁵³

Afb. 20. De toegang met een vorm van verharding, het plantsoen op het draaiplein is nu zonder coniferen of taxussen (1974). Op de witte 'kolommen' aan weerszijden van de inrit staat nog Schweer bey der Becke Stichting' (nu staat er Hof, RCE 20057268).

Na reparatie was het echter Jan die gewoon bleef doormaaien.

Andere kleine opmerkingen uit de notulenboeken resulteren in nog wat aanvullende details: *'nieuwe rozen en azalea's besteld, ter vervanging van de bevroren exemplaren'* (1954), vervanging van de palen van het hekwerk door betonnen palen (1954), verven van tien tuinbanken (1955), *'nieuw grind op de tuin'* (1956), bouw van een fietsenloods met plek tot 100 (!) fietsen (1957) en *'gaas gespannen aan de heg aan de vóórkant'* (1961).

Daarna volgden verwickelingen rond het afstaan van grond aan de westzijde ten behoeve van verbreding van de Harderwijkerweg en het trottoir (1964) en aan de noordzijde ten behoeve van de Piersonstraat, de huidige noordgrens (1965). Gelijktijdig werd aan de oost- en zuidzijde de Treubstraat aangelegd. Deze ging aan die zijden over een flinke lengte de nieuwe grens vormen. De gronden tot die straat werden uiteindelijk in 1976 ten behoeve van de bouw van bejaardenwoningen afgestoten.

De notulen eindigen in 1965 en daarmee ook die bron voor details als hierboven naar voren gebracht. Latere foto's en vogelvluchtfoto's laten net als eerdere exemplaren verschillende kleine en grotere veranderingen zien. Om er een aantal van na 1913 op te sommen: de bomen langs de gevels verdwenen; taxuszuilen werden taxuskegels; er kwam een boom in ieder van de vier grasdelen; de westelijke twee werden vervolgens vervangen door twee boomheesters; enkele borders verdwenen, maar kwamen ook weer terug; de borderinvulling zelf veranderde; de heestergroepen rond het pompplein werden gesnoeiende rechthoekige hulstblokken enz. Verschillen tussen ontwerp en eerste realisatie werden al geconstateerd en lopende de verdere ontwikkelingsgeschiedenis waren er dus ook steeds opnieuw veranderingen. Vaak relatief kleine veranderingen, maar bedenk dat een kleine verandering bij een kleine tuin als hier relatief gezien net zo groot is als een grote wijziging bij een grote aanleg op een buitenplaats.

Meest recent

In 1980 kwam het complex in beheer bij het Centraal Bureau van de Diaconie in Amsterdam. Vervolgens werd de Schweer bey der Beckehof eind 2001 aangekocht door de woningcorporatie Vivare.⁵⁴ Daarna vond in de periode 2011-2013 een ingrijpende renovatie plaats waarbij twee nieuwe vrijstaande gebouwen met bergingen ten oosten van het complex werden opgetrokken. Bij de renovatie van het complex zelf werd de stook grond langs de buiten- én die langs de binnenzijde van de lange zijden van het complex als bouwplaats benut; alleen de kern van de binnentuin bleef gespaard. Vooraf werd een 'tuintekening - matenplan' opgesteld. Het is niet duidelijk of dit een situatietekening naar de toenmalige realiteit is geweest of een tekening voor herstel met een eigen maatvoering. Na renovatie van de gebouwen volgde herstel van de tuindelen rond de gespaarde kern, met ook nu weer kleine afwijkingen ten opzichte van de 'tuintekening - matenplan'.

Vandaag de dag

Wanneer het ontwerp van Tersteeg op de huidige situatie wordt gelegd springt de sterke gelijkenis en het door de tijd vastgehouden ontwerpidee naar voren, maar blijken ook (detail)verschillen. Verschillen die in de loop van de tijd zijn ontstaan of al direct bij aanleg ontstonden.

De binnentuin moet misschien op twee niveaus worden beschouwd. Meer abstract op punten (kegels e.d.), lijnen (graskanten e.d.) en vlakken (gazons en borders) en op de open-dicht verhouding. Dit naast het meer gedetailleerde niveau van de daadwerkelijke invulling. In het eerste klinkt nog steeds het ontwerp van Tersteeg meer dan overtuigend door. Ook al wijkt de gemiddelde breedte van de paden af van het ontwerp. Dit brengt automatisch ook afwijkingen in de afmetingen van de aangrenzende vakken met zich mee. Niettemin biedt het totaal aan punten, lijnen en vlakken en de symmetrie en spiegeling der delen het beeld als dat van het ontwerp van Tersteeg. Wat de open-dicht verhouding betreft liet de eerste aanleg taxuszuilen zien waar tegenwoordig taxuskegels staan. De zuilen gaven een duidelijk slanke verticale

invulling. De tegenwoordige kegels zijn 'plomp', verschillen onderling sterk in omvang en veel zijn in de breedte fors uitgegroeid. Mede hierdoor worden verschillende lange rechte lijnen voor het oog onderbroken. Daar waar vroeger de slanke zuilen in het open

Afb. 21. De binnentuin gezien door het hek in de middenas (1986, RCE 265001).

Afb. 22. Zicht over de middenas met aan weerszijden jonge conifeerzuilen in eerste vakken en daarna qua grootte onderling verschillende taxuskegels (1982). In de eerste twee grote gazondelen aan weerszijden van het middenpad staat niet langer een boom, maar meer naar het midden staat een heester (magnolia). Aan de schuine zijden van het pompplein staan nu taxusblokken, waar eerder sprake was van heestergroepen (Rheden op de kaart).

middendeel een tegenstelling vormden met de bomen langs de gevels, zijn het nu de 'plompe' kegels die het middendeel verdichten en een tegenstelling vormen met de tegenwoordige 'open ruimte' langs de gevels. Er is in zekere zin te spreken over een omkering van open-dicht.

Op het oog is een lange lijn al snel recht en een lang pad oogt op het eerste gezicht vaak van gelijkblijvende breedte. Langer kijken en zeker inmeten laat vaak wat anders zien. Nadere beschouwing leert dat de Hof momenteel (veel) variatie kent. Niet alleen is er sprake van variatie in de breedte bij één en hetzelfde pad, maar ten opzichte van elkaar verschillen de paden qua breedte ook nog eens. Rozen-, plant- en heesterbedden behoren allen op eenzelfde afstand van het aangrenzende pad te liggen, met tussen pad en bed een smalle gazonstrook. Ook deze gazonstroken variëren qua breedte. Opnieuw zowel langs één en hetzelfde pad als bij de verschillende paden onderling. De bedden zelf dienen rechte kantlijnen met het aangrenzende gazon te kennen, ook deze kantlijnen blijken lang niet altijd recht. Symmetrie en spiegeling komen voor het oog naar voren door denkbeeldig doorlopende lijnen van gelijkende delen aan weerszijden van de assen. De randen van plantbedden die dwars op een pad staan behoren aan weerszijden van het pad op gelijke hoogte te liggen en er moet een rechte denkbeeldige lijn te trekken zijn. Op meerdere plaatsen blijkt sprake van een afwijking. Verstoring van symmetrie en spiegeling speelt ook waar beplanting aan weerszijden van een as ten opzichte van elkaar ongelijk is, waar de grootte van vakken met beplanting verschilt of waar bijvoorbeeld een taxusbol of -vorm aan de ene zijde van een as voorkomt, maar aan de andere zijde ontbreekt. Al deze verschillen zijn te constateren in de Hof.

Ondanks de afwijkingen bij aanleg en veranderingen welke lopende de tijd zijn ontstaan klinkt het ontwerp van Tersteeg nog steeds meer dan overtuigend door. Vastlegging van de paden door kantopsluitingen zou de structuur verankeren en een 'onderhouds-oog' voor doorlopende lijnen, spiegeling en symmetrie zouden het afmaken.

Noten

- 1 *Opening der Schweer bey der Becke Stichting te Dieren, 9 Augustus 1913*, p. 5-8. Jos Leeman, 'Het testament van Casper Hendrik Herman Schweer bey der Becke : deel I', *Ambt en Heerlijkheid: mededelingen van de Oudheidkundige Kring Rheden - Rozendaal* 65 (2019) nr. 203, p. 23-28.
- 2 Leeman, 2019, I.
- 3 Kadaster archief (Kadaster), Documentsoort: Leggerartikel, Kadastrale gemeente: Dieren, Leggerartikel: 2428 en 217.
- 4 Jos Leeman, 'Het testament van Casper Hendrik Herman Schweer bey der Becke : deel II', *Ambt en Heerlijkheid : mededelingen van de Oudheidkundige Kring Rheden - Rozendaal* 65 (2019), nr. 204, p. 19-24.
- 5 Stadsarchief Amsterdam (SAA), toeg.nr. 377.A *Inventaris van het Archief van de Hervormde Gemeente: eerste aanvulling*, inv.nr. 556 *Notulen der vergaderingen van de bouw-commissie van de Schweer bey der Becke-Stichting, 1910-1910*, 17 september 1910, 11 oktober 1910 en 18 juli 1911. SAA, toeg.nr. 10070 *Inventaris van het Archief van de Nederlands-hervormde Gemeente te Amsterdam; bouwcommissie*, inv.nr. 498 *Ontwerptekening*.
- 6 C.B. Posthumus, *De Schweer bey der Becke Stichting te Dieren, Bouwkundig weekblad* 34 (1914) nr. 40, p. 460-461, en 458-459.
- 7 SAA, toeg.nr. 377.A, inv.nr. 550 *Bestek en voorwaarden, aannemingscontracten tekeningen enz. voor de te bouwen Schweer bey der Becke-Stichting in Dieren, 1908 - 1913*.
- 8 SAA, toeg.nr. 377.A, inv.nr. 556, 26 september 1911.
- 9 SAA, toeg.nr. 377.A, inv.nr. 551 *Ingekomen stukken betreffende de bouw van de Schweer bey der Becke-Stichting, 1910 - 1914*, brief december 1911, van de Diaconie aan Gedeputeerde Staten van Gelderland.
- 10 SAA, toeg.nr. 377.A, inv.nr. 550.
- 11 SAA, toeg.nr. 377.A, inv.nr. 556, 19 april 1913.
- 12 SAA, toeg.nr. 377.A, inv.nr. 556.
- 13 Bonica Zijlstra, *Nederlandse tuinarchitectuur 1850-1940*, 1986, p. 186-206.

- 14 C.S. Oldenburger-Ebbers, A.M. Backer en E. Blok, *Gids voor de Nederlandse tuin- en landschapsarchitectuur. Deel West: Noord- en Zuid-Holland*, 1998, p. 474.
- 15 SAA, toeg.nr. 377.A, inv.nr. 550.
- 16 SAA, toeg.nr. 377.A, inv.nr. 556, 10 juni 1913.
- 17 SAA, toeg.nr. 377.A, inv.nr. 550.
- 18 SAA, toeg.nr. 377.A, inv.nr. 550.
- 19 SAA, toeg.nr. 377.A, inv.nr. 556, 24 juni 1913.
- 20 SAA, toeg.nr. 377.A, inv.nr. 551 *Ingekomen stukken betreffende de bouw van de Schweer bij der Becke-Stichting, 1910-1914*, 28 juni 1913.
- 21 Gazon- of grasperkomranding is te vinden in de *Catalogus ... Blass & Groenewegen nr. 56*. Stalen grasbanden zijn te vinden in de *Algemeene geillustreerde en beschrijvende catalogus en prijscourant ... Blass & Groenewegen nr. 43*.
- 22 SAA, toeg.nr. 377.A, inv.nr. 551, 2 juli 1913.
- 23 SAA, toeg.nr. 377.A, inv.nr. 551, 25 juli 1913.
- 24 SAA, toeg.nr. 377.A, inv.nr. 551, 25 juli 1913.
- 25 SAA, toeg.nr. 377.A, inv.nr. 551, 29 juli 1913.
- 26 SAA, toeg.nr. 377.A, inv.nr. 556, 1 juli 1913.
- 27 SAA, toeg.nr. 377.A, inv.nr. 551, 29 juli 1913.
- 28 SAA, toeg.nr. 377.A, inv.nr. 551, 29 juli 1913.
- 29 SAA, toeg.nr. 377.A, inv.nr. 551, 26 augustus 1913.
- 30 SAA, toeg.nr. 377.A, inv.nr. 551, 4 september 1913.
- 31 SAA, toeg.nr. 377.A, inv.nr. 551, 4 oktober 1913.
- 32 SAA, toeg.nr. 377.A, inv.nr. 551, 3 december 1914.
- 33 SAA, toeg.nr. 377.A, inv.nr. 551, januari 1914.
- 34 SAA, toeg.nr. 377.AAN *Inventaris van het Archief van de Hervormde Gemeente: tweede aanvulling*, inv.nr. 78 *N.B. Bevat overzicht van de notulen over de periode 1912-1920, 1921 - 1924*, 28 januari 1921.
- 35 SAA, toeg.nr. 377.AAN, inv.nr. 78, 27 mei 1921.
- 36 SAA, toeg.nr. 377.AAN, inv.nr. 78, 24 juni 1921.
- 37 SAA, toeg.nr. 377.AAN, inv.nr. 78, 24 juni 1921.
- 38 SAA, toeg.nr. 377.AAN, inv.nr. 78, 29 december 1922.
- 39 SAA, toeg.nr. 377.AAN, inv.nr. 78, 28 oktober 1921.
- 40 SAA, toeg.nr. 377.AAN, inv.nr. 78, 30 november 1923.
- 41 SAA, toeg.nr. 377.AAN, inv.nr. 79 *1925 - 31 Okt 1928*, 24 mei 1925.
- 42 SAA, toeg.nr. 377.AAN, inv.nr. 79, 24 mei 1925 en 24 juni 1925.
- 43 SAA, toeg.nr. 377.AAN, inv.nr. 79, 29 oktober 1926.
- 44 SAA, toeg.nr. 377.AAN, inv.nr. 79, 25 mei 1928.
- 45 SAA, toeg.nr. 377.AAN, inv.nr. 80 *26 Okt 1928 - 25 Aug 1939*, 30 augustus 1929.
- 46 SAA, toeg.nr. 377.AAN, inv.nr. 80, 25 oktober 1929.
- 47 SAA, toeg.nr. 377.AAN, inv.nr. 80A *29 Sep 1939 - 28 Mei 1965*, 26 september 1941 en 31 oktober 1941.
- 48 SAA, toeg.nr. 377.AAN, inv.nr. 80A, 24 februari 1947 en 28 maart 1947. Weddepohl is mogelijk de Amsterdamse kunstenaar Charles Weddepohl.
- 49 SAA, toeg.nr. 377.AAN, inv.nr. 80A, 25 april 1947.
- 50 SAA, toeg.nr. 377.AAN, inv.nr. 86A *Bestektekeningen, 1913 - 1981*.
- 51 SAA, toeg.nr. 377.AAN, inv.nr. 80A, 28 september 1945 en 21 september 1951.
- 52 SAA, toeg.nr. 377.AAN, inv.nr. 80A, 26 mei 1950.
- 53 SAA, toeg.nr. 377.AAN, inv.nr. 80A, 28 april 1961 en 26 mei 1961.
- 54 Leeman, 2019, II.